

Tyske Ejendomskjøb i Nordslesvig.

I.

Da Hertugdømmerne blev indlemmede i Preussen, befandt de sig i en rig økonomisk Udvikling. I særlig Grad var det Tilfælde med Nordslesvig. Tiden havde været stærkt opadgaaende siden den første slesvigske Krig. Handel og Vandel blomstrede, Landbruget arbejdede under meget heldige Prisforhold. Den nordslesvigske Bondestand sad endnu den Gang i stor Udstrækning paa gjældfrie Gaarde, og der var jævn Velstand overalt.

Hvis den danske Regering, som der er bleven paa-staaet, med Forordningen af 14. April 1766 havde til-sigtet Udviklingen af en kraftig Bondestand i Nordslesvig, saa var dette naaet. Forordningen, som indførte Førstefødselsarveretten paa de tidligere kongelige Fæstegaarde, havde forlængst mistet sin Retskraft, men den havde for-inden skabt en Tradition, der endnu gjorde sig gjældende paa dette Tidspunkt, saaledes at de Mænd, der da ejede Gaardene, i Kraft af Førstefødselsarveretten havde over-taget dem paa meget gunstige Vilkaar.

Men allerede ved Aarhundredets Midte begyndte Lighedsprincippet at gjøre sig gjældende ved Arvedelingen, og efter den sidste slesvigske Krig er de nordslesvigske Bøndergaarde ved hvert nyt Ejendomsskifte blevne stærkere bebyrdet med Prioriteter. Prioritetsgjælden er ikke blot steget absolut, men ogsaa i Forhold til Ejendommenes

stigende Værdi. I denne Henseende deler Nordslesvig dog kun Skjæbne med andre Landsdele baade nord- og sydpaa. Sydslesvig og Holsten er endog gaaede foran i denne Udvikling, og i flere tyske Lande f. E. Hannover og Vestfalen har Prioritetsgjælden paa Bøndergaardene allerede naaet en saa foruroligende Højde, at der er indtraadt en stærk Reaktion, som giver sig Udslag i alvorlige Forsøg paa at afskaffe den ligelige Arvedeling og gjenindføre Førstefødselsarveretten til Bøndergaardene under nye Former.

Men om end Tilstanden for Tiden er daarligere i disse Provinser, har Udviklingen dog været langt uheldigere i Nordslesvig. Her har den ligelige Arvedeling nemlig ikke blot bevirket, at Bondestandens Formue er bleven anderledes fordelt, men tillige at den derved løste Kapital, som Følge af Udvandringen, i stor Udstrækning er bleven ført ud af Landet. En nøje Beregning af, hvor stor Kapitaludførselen fra Nordslesvig har været under det preussiske Herredømme, lader sig ikke udføre paa Grundlag af det Materiale, der i Øjeblikket staar til min Raadighed, men efter et løst Overslag sætter jeg den til 50 Millioner Mark. Denne Sum faar jeg paa følgende Maade: Det er statistisk godtgjort, at der er udvandret over 50,000 Personer fra Nordslesvig i Aarene 1867—90*). Af de Udvaldrede tilhørte Flertallet den velstillede Bondestand. Sogn for Sogn, By for By op over Nordslesvig har sendt hele Familier og hele Formuer over til Kongeriget, og „paa de amerikanske Prærier danner velhavende nordslesvigske Bøndersønner de danske Nybyggeres Kjerne“. Der er i

*) „Sønderjydske Aarbøger“ 1890 og 1891.

ikke saa ganske faa Tilfælde udført Formuer, som maa tælles efter Hundredetusinder, og selv Arbejderstandens Tilskud til Udvandringen betegner en betydelig Kapitaludførsel, fordi det for største Delen er sendt over Atlanterhavet. Man tager under disse Forhold sikkert ikke meget fejl, naar man gaar ud fra, at hver udvandret Person gjennemsnitlig har udført 1000 Mark. Men dette giver for hele Nordslesvig over 50 Millioner Mark.

Af denne Sum har den nordslesvigske Landbefolkning maattet udrede mindst de $\frac{4}{5}$ eller 40 Mill. Mark, og dens Kapitaludførsel til Kongeriget er endnu ikke afsluttet. Forleden traf jeg en landflygtig sundvedsk Bondesøn, der efter at Fædrenegaarden var bleven solgt, afrejste med over 40,000 Mark, og den Slags Tilfælde er ret almindelige. Nordslesvig udfører endnu aarlig meget betydelige Kapitaler til Kongeriget, og dette i Forbindelse med en Række andre Forhold gjør Landet fattigere for hvert Aar, der gaar.

Hvad en Kapitaludførsel paa 40 Millioner Mark betyder for den nordslesvigske Landbefolkning, kan man bedst danne sig en Forestilling om ved at værdsætte dens Ejendomme. Efter den sidste Bonitering er Jorden sat i Skat efter Nettoudbyttet, og Grundskat-Nettoudbyttet er nu ogsaa Laanemodus og Udgangspunkt for Ejendommenes Værdsættelse ved Salg. Vesteregnet er lavere boniteret end Østeregnet. Salgsprisen for Gaardene med Besætning og Beslag er der i Reglen noget over 50 Gange Grundskat-Nettoudbyttet, mens Østeregnet Landejendomme kun undtagelsesvis naar denne Pris. For hele Nordslesvig vil den imidlertid i hvert Fald tilnærmelsesvis kunne fastsættes som Gjennemsnitsprisen. Nu er Grundskat-Nettoudbyttet i

Haderslev Amt	2,132,596 M. 81 Pg.
Aabenraa Amt	899,263 „ 44 „
Sønderborg Amt	1,454,855 „ 40 „
Tønder Nørreamt	912,995 „ — „
i Nordslesvig indenfor disse Grænser	5,399,710 M. 68 Pg.

Sættes Værdien af Nordslesvigs Landejendomme til 50 Gange Nettoudbyttet, faar vi en Værdi af 269,985,534 eller med en rund Sum 270 Millioner Mark. Dertil kommer saa Møller, Mejerier, Huse etc. etc., som sikkert ikke værdsættes for højt med 30 Mill. Mark. Ialt skulde den nordslesvigske Landbefolknings Ejendomme saaledes repræsentere en Værdi af ca. 300 Mill. Mark, og dens Indskud i Banker og Sparekasser udgjør for Tiden ca. 40 Mill. Mark. Men da Prioritetsgjælden paa dens Landejendomme har naaet en Højde af omtrent 40 % af Ejendommenes Salgsværdi, og største Delen af disse Prioriteter ejes af hjemlige eller fremmede Pengeinstitutter, kan Landbefolkningens virkelige Formue i Øjeblikket næppe sættes højere end til 230—250 Millioner Mark.

Udvandringen har saaledes ikke blot kostet Nordslesvig over en Femtedel af dets Befolkning men ogsaa efter dette Overslag den nordslesvigske Landbefolkning en Syvendedel af dens Formue.

II.

Udvandringens Eftervirkninger er ikke lige stærke alle Vegne i Nordslesvig. Den ophørte først i Sønderborg Amt, men varede længst i Haderslev Vesteramt. Og her har den atter ramt Grænsesognene forholdsvis haardest, baade hvad Folketab og hvad Kapitaludførsel angaar.

Ved Alsund og Flensborgfjord varede Udvandringen kun en halv Snes Aar. Hvor de ældste Brødre havde

overtaget Gaardene og kunde blive i Landet, udvandrede de yngste, og hvor de ældste Sønner udvandrede, underkastede de yngste sig den preussiske Værnepligt for senere at overtage Gaardene. Kun undtagelsesvis staar her en Børneflok, hvis Fødselsaar spænder over det meste af Tiden fra 1850—70, i ensartet Undersaatsforhold. Om Udvandringen derfor end har medført betydelige Tab ogsaa for disse Strøg, har de dog, takket være de frugtbare Egenes solide Velstand, ikke været uoprettelige, og Virkningerne har her navnlig ikke vist sig i et Tilbud af Landejendomme, der har oversteget den stedlige Befolknings Efterspørgsel. Kun Ejendomme, hvis Værdi har været for høj for Bondestandens Kjøbeævne, saaledes en Del af de tidligere avgustenborgske Herregaarde og nogle store Teglværker paa Broagerland, er solgte til indvandrede Tyskere. Iøvrigt har Ejendomsforholdene her udviklet sig heldigt for den danske Befolkning. Fra den 1. Jan. 1885 til den 1. Nov. 1891 er der ialt solgt 75 Gaarde i Sønderborg Amt. Af dem er ikke en eneste falden i indvandrede Tyskeres Hænder, og mens kun 46 af Sælgerne var dansksindede, var kun 14 af Kjøberne tysksindede. I Halvfemserne er der i Sønderborg Amt solgt 1 Gaard til en indvandret Tysker, men samtidigt er to andre Gaarde solgte af før indvandrede Tyskere til danske Mænd. Og siden 1885 har Bondestanden paa Als og i Sundeved opkjøbt henved 30 Landejendomme i de andre nordlesvigske Amter.

Ogsaa i anden Henseende har de alsingske og sundedevske Bønder klaret Ejendomssagen ypperligt. Da Hertugdømmernes nye Forfatning 1889 traadte i Kraft, indførte den som bekjendt en særlig Valgsensus for hver enkelt

nordslesvigsk Kreds. Efter de nye Bestemmelser sammensættes Kredsagen (Amtsraadet) saaledes, at $\frac{1}{3}$ af dens Medlemmer vælges af Byraadene, $\frac{2}{3}$ af Amtets Landkommuner og $\frac{2}{3}$ af Amtets „større Grundejere“. Det er paa Forhaand givet, at Byerne ved denne Valgmaade vælger tyske, Landkommunerne derimod danske Kredsagsmænd, og at de større Grundejeres Repræsentanter derfor bestemmer Kredsagens Flertal. Under disse Forhold kunde Regeringen, ved at indføre en Valgsensus af 600 Mk. Grundskat i Tønder, 500 i Flensborg, 400 i Haderslev og 250 Mark Grundskat i Aabenraa og Sønderborg Amter alle Vegne give de større Grundejeres Valgklasse en saadan Sæmmensætning, at de sikrede Tyskerne Flertallet i alle nordslesvigske Kredsage og udelukkede Danskerne fra den af disse valgte Provslanddag.

Sønderborg Amt havde 1889, da denne Valgsensus indførtes, ialt 26 større Grundejere, hvoraf 20 var tysksindede og kun 6, deriblandt en dansk Undersaat, dansksindede. Men i de 9 Aar, der er gaaede siden da, har Tyskerne tabt 6, Danskerne derimod vundet 11 større Grundejere paa Als og i Sundeved, hvor der for Øjeblikket staar 17 danske, hvoraf 3 dog som danske Undersaatte er uden Valgret, imod 14 tysksindede større Grundejere.

Alle disse Forhold viser, at vi her bevæger os paa Egne, hvor de Saar, Udvandringen har slaaet, allerede er lægte. Her aftager Folkemængden ganske vist endnu, men dog kun i ringe Grad, og Befolkningen er saa stærkt kapitalfrembringende, at den faktisk øger og udvider sine Ejendomme indenfor Amtets Grænser og tillige optræder kjøbende andre Steder i Nordslesvig.

I Haderslev Vesteramt, som danner Modpolen, om-

fatter Udvandringen et helt Slægtled. Da Gaardejer Peter Gram i Kjøbenhoved for et Par Aar siden døde, tillod den preussiske Øvrighed allernaadigst, at hans otte landsforviste Sønner deltog i deres Faders Jordefærd for at bære ham til hans sidste Hvilested. Aaret efter sad en indvandret Tysker som Ejer paa Fædrenegaarden. Her er det — i hvert Fald op imod Grænsen — næsten Reglen, at alle Sønner er landflygtige i de Familier, hvis Børn er fødte i Tiden mellem 1850 og 1875. Dette har ramt Egnen overordentlig haardt. Folkemængden her er aftaget betydeligt, Kapitaludførselen har været forholdsvis større og Kapitalfrembringelsen forholdsvis mindre end i de andre nordslesvigske Amter. Fra 1885—90 er Befolkningen i Sønderborg Amts Landdistrikter aftaget med 0,39 %, i Aabenraa Amts Landdistrikter med 1,25 %, i Tønder Nørreamt med 3,63 % og i Haderslev Amts Landdistrikter med 4,08 %. Stærkest er Indbyggerantallet dalet i to af Haderslev Vesteramts Amtsdistrikter, hvor Nedgangen i dette Femaar har været henholdsvis 8,61 og 9,50 %. I det følgende Tidsrum fra 1890—95 er Befolkningen i Haderslev Amts Landdistrikter kun aftaget med 1,55 %. Udvandringen er da ved at ophøre, og en tysk Indvandring begynder at gjøre sig gjældende paa de affolkede Egne.

I det hele er Folkemængden i Haderslev Amts Landdistrikter dalet fra 51,395 i 1871 til 46,262 i 1895, altsaa aftaget med ca. 10 %, i det Tidsrum, der dækker Udvandringsperioden. Samtidig har Udvandringen taget hele Fødselsoverskudet, som har udgjort omtrent 1 % aarlig (nøjagtig 0,99 % fra 1875—85), samt paaført Amtet et Tab, der svarer til Indvandringen. I alt er der med en rund Sum udvandret 20,000 Personer fra Haderslev Amt

fra 1871 1895, og deraf falder sikkert Halvdelen paa Haderslev Vesteramt.

At Kapitaludførselen under disse Omstændigheder ogsaa har været forholdsvis større i Grænseegnene end længere sydpaa behøves ikke at udvikles nærmere. Det forekommer naturligvis langt hyppigere her, hvor Udvandringen har været saa længe, at hele Familier og dermed hele Formuer er flyttede over til Kongeriget. Og indirekte har den lange Udvandringsperiode øvet en meget skadelig Indflydelse paa Kapitalfrembringelsen, idet den har umuliggjort det sunde økonomiske Fremskridt, der i Reglen er en naturlig Følge af, at Sønnerne overtager Gaardene og gjør Driften mere indbringende ved at tilføre den nyere Synsmaader og større Energi. I Stedet for har Fædrene paa disse Egne i mange Tilfælde været tvungne til at drive Gaardene til op i en Alder, hvor deres Kraft har været svækket, og de har savnet den Spændstighed, der har været nødvendig for at kunne følge med i den hurtige Udvikling, vort Landbrug i nyere Tid har maattet gennemgaa for at bevare sin Rentabilitet. Følgen har været, at det paa disse Strøg er gaaet tilbage for mange Gaardmænd i det sidste Tiaar. Deres Gjæld er vokset Aar for Aar og med den Tilbøjeligheden til at sælge Ejendommene ogsaa der, hvor Salget endnu ikke er en tvingende Nødvendighed.

Indtil 1890 klarede Haderslev Vesteramt Ejendoms-spørgsmaalet bedre end noget andet Amt i Nordslesvig. Det har nemlig kun faa store Gaarde og paa en enkelt Undtagelse nær, har de i nyere Tid ligget paa faste Hænder. Vanskeligheder lig dem, der mødte Befolkningen i Sønderborg Amt, da de dyre Ejendomme paa Als og i

Sundeved kastedes paa Markedet, eller som Østeramtets Bondestand stod overfor, da den ligelige Arvedeling nødvendigjorde Salget af denne Egns største Bøndergaard, har Vesteramtets Bondestand været skaanet for. De Landejendomme, der her er blevne falbudt, har paa en enkelt Undtagelse nær ikke repræsenteret større Værdier, end at den stedlige Befolknings Kjøbeævne har slaaet til. Fra 1865—90 blev der af indvandrede Tyskere opkjøbt 21 Gaarde i Haderslev Østeramt, 19 i Aabenraa Amt, 14 i Sønderborg Amt, men kun 10 i Haderslev Vesteramt og af dem er de 8 først opkjøbte efter 1881, altsaa paa et Tidspunkt, da Krisen alt maa betragtes som overvundet i Sønderborg Amt. Men efter 1890 skifter Forholdene og Haderslev Vesteramts Grænsesogne rammes nu af en i lange Tider forberedt Krise, som det almindelige Prisfald gjør dobbelt følelig.

III.

Det er et af Krisens vigtigste Kjendemærker, at den paa de haardest ramte Egne har gjort Jorden til løs Handelsvare i en aldrig før kjendt Udstrækning.

Haderslev Vesteramt omfatter 24 Sogne med 56 politiske Kommuner. Indenfor dette Omraade er der ialt 1341 „Gaarde“, det vil sige Landejendomme, som drives med mindst 2 Heste. Og efter en løs Beregning, som jeg har foretaget paa Grundlag af de spredte Meddelelser, der findes i Traps Topografi og i Knud Aagaards Beskrivelse af Tørning Len, findes der endvidere i Vesteramtet 7—800 mindre Landejendomme, Landbol- og Kaadnersteder.

Indtil Slutningen af Firserne var Ejendomssalget ikke særlig stort. Det synes endog at have været mindre end

i andre nordslesvigske Amter, og det har været uden national Betydning. De fleste Ejendomsskifter er skete ved Arv, mest fra Fader til Søn. 1863 havde 1221 Gaarde danske, 33 blakkede og 87 tysksindede Ejere: 1893 derimod kun 1200 danske, 38 blakkede og 103 tysksindede Ejere. Ialt er saaledes 21 Gaarde gaaede tabt for Danskerne i Haderslev Vesteramt i disse 30 Aar. Og dette Tal omfatter ogsaa alle Omslag i politiske Anskuelser efter Krigen. Af Tabet falder ikke færre end 11 Gaarde, hvoraf 6 skyldes Omslag, paa Arrild Sogn.

I det sidste Tiaar er Tilbudet af Ejendomme vokset fra Aar til Aar, og først i Halvfemserne overstiger det allerede den stedlige Befolknings Efterspørgsel. Ialt er der fra Nytaar 1893 indtil den 1. April 1898 solgt 172 Gaarde og 183 mindre Landejendomme i Haderslev Vesteramt. Omtrent $12\frac{1}{2}$ % af Amtets Gaarde og over 20 % af dets smaa Landejendomme har skiftet Ejere i disse Aar.

Det har hidtil været nødvendigt at tage Vesteramtet som en Helhed, fordi Statistiken, som denne Fremstilling er bygget paa, ikke har foreligget fuldstændig i Enkeltheder. Men da de Forhold, der nu skal omtales, er meget afvigende paa de enkelte Strøg, er det paa Tide at undersøge det Omraade, der særlig hærges af Krisen.

Haderslev Vesteramt falder i tre Hoveddele, en nordlig: Frøs- og Kalslund Herreder med Gram Godsdistrikt, som omfatter Sognene Lintrup, Hjerting, Skrave, Skodborg, Jels, Østerlindet, Gram, Fol, Hygum og Rødding, en vestlig: Hvidding Herred, som omfatter Sognene Hvidding, Roager, Spandet, Højrup, Arrild, Skjærbæk, Brøns, Rejsby og Vodder og en sydlig: Nørre Rangstrup

Herred, som omfatter Sognene Toftlund, Tirslund, Bevtoft, Agerskov og Branderup.

I Frøs- og Kalslund Herreder med Gram Godsdistrikt findes ialt 614 Gaarde. Deraf er ikke færre end 92 eller ca. 15 % solgte i det ovenfor nævnte Tidsrum. Og samtidig er der indenfor dette snævre Omraade solgt ikke færre end 105 Landbol- og Kaadnersteder, hvad der giver op imod den dobbelte Procent for denne Klasse af Landejendomme. Salget var i 1896 omtrent dobbelt saa stort som i 1893, men det fremviste desuagtet en ny Stigning i 1897, og i Aar var der allerede solgt 23 Gaarde og 28 mindre Landejendomme til den 1. April. Krisen er derfor endnu langt fra overvundet.

I Hvidding Herred er der i de samme Aar kun solgt ialt 49 Gaarde og 49 mindre Landejendomme. Deraf falder 25 Gaarde og 21 mindre Landejendomme paa Grænsesognet Roager, som derfor maa henregnes til de stærkt truede Egne. Iøvrigt frembyder Herredet ikke unormale Forhold, hvad Tilbudet af Landejendomme angaar. Og dette er heller ikke Tilfældet med Nørre-Rangstrup Herred, hvor der kun er solgt 26 Gaarde og 25 mindre Landejendomme i det samme Tidsrum.

Den Egn, der for Tiden hærges af Krisen, er da nøjere afgrænset Frøs- og Kalslund Herreder, Gram Godsdistrikt og Roager Sogn. Her har Tilbudet af Landejendomme i de senere Aar været saa stort, at man i hvert Fald ikke har kjendt noget lignende i Nordslesvig, siden de trange Tider efter Statsbankerotten i 1813. Og skjønt Egnens Bondestand har afgivet et under de givne Forhold meget betydeligt Antal Kjøbere, skjønt enkelte Mænd paa Egnen har strakt sig paaskjønnelsesværdigt vidt, ved

at udvide deres Ejendomme saa meget, som deres Kjøbe-ævine har tilladt, og skjønt der er sket en ikke helt ubetydelig Indvandring fra andre nordslesvigske Amter, har en ret betydelig tysk Indvandring dog ikke kunnet undgaas. Ialt har indvandrede Tyskere, dertil henregnes ogsaa tysktalende Nybyggere fra Sydslesvig og Holsten, opkjøbt 51 Gaarde og 40 mindre Landejendomme indenfor dette Omraade fra Nytaar 1893 til den 1. April 1898.

Dette Opkøb fordeler sig saaledes paa de enkelte Sogne:

	Gaarde	mindre Landejendomme	ialt	
Lintrup	5	4	9	Landejendomme
Hjerting	—	3	3	„
Skrave	4	2	6	„
Skodborg	14	9	23	„
Jels	5	7	12	„
Østerlindet	4	2	6	„
Gram	2	2	4	„
Fol	4	3	7	„
Hygum	3	2	5	„
Rødding	8	4	12	„
Roager	2	2	4	„

Foruden Rødding er Grænsesognene Skodborg, Jels, Lintrup og Skrave samt det lille Fol Sogn med 31 Gaarde ramt haardest. I Skodborg Sogn ejer indvandrede Tyskere nu allerede $\frac{1}{5}$ af Sognets Gaarde og omtrent en lignende Del af Sognets mindre Landejendomme. Karakteristisk for Udviklingen i dette Sogn er endvidere, at de tyske Gaardmænd allerede har draget 5 tysktalende Arbejder-

familier til Sognet, hvor de nu ligeledes er bosatte. Sognet har 13 Embedsmændsfamilier med tysk Hussprog. Dertil kommer nu 28 i de sidste fem Aar indvandrede Familier. Ialt bor der kun godt halvtredie Hundrede Familier i Skodborg Sogn. Da det ogsaa har en Del ugifte Embedsmænd og tysktalende Tjenestefolk er $\frac{1}{3}$ af dets Beboere nu snart tysktalende.

I Hvidding og Nørre-Rangstrup Herreder er der kun opkjøbt ialt 4 Gaarde og 4 mindre Landejendomme af indvandrede Tyskere siden Nytaar 1893. Deraf ligger 1 Gaard og 3 smaa Landejendomme i Skjærbæk Sogn, Midtpunktet for Skjærbæk Sognepræsts stærkt politiserende Virksomhed. Endvidere har den af Pastor Jakobsen oprettede Fortyskningsbank i Skjærbæk erhvervet, henholdsvis opbygget, 4 mindre Landejendomme, 1 Teglværk og 13 Huse indenfor disse Herreders Grænser.

Ialt har indvandrede Tyskere opkjøbt 55 Gaarde og 44 mindre Landejendomme i Haderslev Vesteramt fra Nytaar 1893 til den 1. April 1898. Og da man trygt kan gaa ud fra, at de Ejendomme, Skjærbæk Bank sidder inde med, og som den dels har bortforpagtet, dels lader styre af Tyskere, næppe vil blive direkte overdragne til dansksindede Folk, bør de ogsaa tages med i Betragtning. Men regnes de med, har Tyskerne ialt erhvervet 55 Gaarde, 51 mindre Landejendomme, 1 Teglværk og 15 Huse med Havejord i Haderslev Vesteramt i de sidste $5\frac{1}{4}$ Aar.

IV.

At Tyskerne har kunnet opnaa saa store Resultater indenfor denne korte Frist skyldes hovedsagelig to tyske Organisationer: Nybyggerforeningen i Rødding eller som

dens officielle Navn er „Ansiedelungsverein fürs westliche Nordschleswig“ og Pastor Jakobsens Andelsbank i Skjærbæk. Den førstnævnte Forening stiftedes af preussiske Embedsmænd 1891. Samtidig oprettedes lignende Foreninger for Haderslev Østeramt med Sæde i Kristiansfelt og for Als og Sundeved med Sæde i Sønderborg. Jeg foretog den Gang en Undersøgelse af disse Foreningers Eksistensbetingelser. Resultatet er nedlagt i en Afhandling i „Sønderjydske Aarbøger“ 1891 om „Vor Bondestands Kjøbeævne og Salgstrang“. Undersøgelsen omfattede Forholdenes Udvikling indtil 1890. Den byggede paa de indhøstede Erfaringer, der, som de i Afhandlingen anførte Tal viser, da endnu var gunstige for os. Als og Sundeved havde allerede den Gang et Overskud af Kjøbeævne, og det øvrige Nordslesvig med Undtagelse af Riis Sogn ved Aabenraa havde endnu ikke lidt Tab af nævneværdig Betydning. Under Indtrykket deraf forudsagde jeg Nybyggerforeningerne en vegeterende Tilværelse og en jammerlig Straadød. Spaadommen er kun gaaet i Opfyldelse for Sønderborg Amts og for Haderslev Østeramts Vedkommende. Disse Foreninger eller Udvalg er atter forsvundne uden at have udrettet noget, fordi de i Virkeligheden savnede Eksistensbetingelser. Nybyggerforeningen i Rødding har derimod faktisk udfoldet en betydelig Virksomhed og bragt de fleste af vore i de senere Aar tabte Ejendomme over paa tyske Hænder.

Foreningen har haft et sikkert og godt Grundlag for sin Virksomhed i Formandens og Sekretærens forenede Viden. Formanden, Amtsdommer Petersen i Rødding, sidder i Embedsmedfør inde med et grundigt Kjendskab til Amtsretsdistriktets Panteprotokoller og derigjennem til

den Prioritetsgjæld, der hviler paa hver enkelt Landejendom indenfor dets Grænser. Sekretæren, Amtsførstander Thiermann, er som Politimester i Besiddelse af alle Akter vedrørende Udvandringen og en derpaa bygget sikker Viden om dens Indflydelse paa Ejendomsforholdene. Takket være denne dobbelte embedsmæssige Viden, havde Stifterne, allerede da Foreningen startedes, en til Vished grænsende Overbevisning om, at der vilde ligge en aaben Mark for dens Virksomhed. Og ved senere at udnytte deres Viden energisk, har Foreningens Ledere været i Stand til uden større Pengemidler at opnaa ikke ubetydelige Resultater.

Foreningens første Opraab er ret interessant og oplysende. Det lyder saaledes:

„Vildledt af skuffende Foregjøglinger i den danske Agitationspresse, har mange Forældre i Nordslesvig især i Halvfjerdserne og Firserne følt sig bevægede til at lade deres Sønner udvandre for at unddrage dem Militærpligten. Nu er Tiden kommen, da den aldrende Bonde nok vilde hvile sig ud og overlade Gaarden til yngre Kræfter; men Sønnerne er det forbudt at vende tilbage til Landet, og danske Undersaatter maa ikke bosætte sig her. Der er altsaa ikke andet for, end at drage Kjøbelystne til sønder fra, thi der skal sælges et saa stort Antal Steder, at de faa Lysthavende fra Egnen næppe kommer i Betragtning. Der frembyder sig derfor en gunstig Lejlighed for unge tyske Landmænd til med ringere Midler end andet Steds i Tyskland at skaffe sig en Landejendom i Nordslesvig. Paa Grund af de politiske Forhold behøver ingen Tysker at sky Besættelsen, da den herværende dansksindede Befolkning er af en meget fredelig Natur, og der allerede er bosat mange Tyskere her, som er indvandrede sydfra, saa at Nybyggerne vil finde tilstrækkeligt Tilhold og Samkvem. Den nylig oprettede „Nybyggéforening for det vestlige Nordslesvig“ i Rødding, Haderslev Kreds, er rede til uden Vederlag at eftervise

Landejendomme af mindre Omfang op til 200 Hektarer og af mellemgod Bonitet — intet Marskland —, hvorfor enhver ung Landmand, der vil bosætte sig, tillidsfuldt kan henvende sig til Foreningen. Eftervisningen, til hvilken Portoen skal medsendes, vil ske samvittighedsfuldt og hurtigt.“

Santidig udsendte Nybyggerforeningen Skemaer til Ejere, som dens Bestyrelse under de givne Omstændigheder kunde vente at finde tilbøjelige til Salg. Disse Skemaer, hvoraf flere ligger foran mig, indeholder en Række Spørgsmaal, om vedkommende Ejer vil sælge, om Gaardens Størrelse, Bonitet, Brandforsikringsværdi, Prioriteter, Besætning etc. og Salgspris. Paa Grundlag af de indkomne Skemaer er der atter affattet en Liste over Ejendomme i Haderslev Vesteramt, som for Tiden er tilfals. Denne Liste har lidt efter lidt naaet en betænkelig Længde. Da den i Fjor henlaa i et offentligt Lokale i Amtsretsdistriktet til Nybyggeraspiranternes Brug, opviste Fortegnelsen henved 200 større og mindre Landejendomme. Et flygtigt Gjennemsyn har imidlertid overbevist mig om, at mange af de opførte Ejere kun vil sælge til meget høje Priser under Forhold, hvor de atter vil optræde som Kjøbere paa Egnen. Men over 100 Ejendomme i de truede Distrikter regnes dog endnu at være tilfals.

Foreningen har dernæst vedligeholdt en meget stærk Reklame i den nordtyske Presse. Følgende lille Artikel, der i Fjor er udklippet af et anset tysk Blad, viser Formen:

„Den tyske Nybyggerforening i Rødding i Nordslesvig meddeler os, at talrige tyske Landmænd fra Slesvig, Holsten, Meklenborg, Pommern og Hannover har nedsat sig i Nordslesvig som Følge af den af Foreningen udfoldede Virksomhed. De har alle skaffet sig en sikker Stilling ved Hjælp af ringe Pengemidler og er tilfredse med de købte Gaarde.

Da de fleste unge Nordslesvigere er udvandrede i Halvfjerdserne og Firserne for at undrage sig Militærtjenesten, har man endnu ikke her den Ungdom, der er nødvendig og egnet til at overtage Gaardene efter de aldrende Ejere. Indvandringen fra Danmark er forbudt. Derfor kan kun Tilflytning sønderfra komme i Betragtning. Nybyggerforeningen har sat sig til Opgave at fremme og lette denne Tilflytning. Den meddeler Kjøbelystne enhver ønsket Oplysning og anviser Gaarde, som er tilfals; den skaffer ogsaa unge Mænd, der ønsker at lære Nordslesvig at kjende, Pladser som Volontærer, Medarbejdere eller Karle, naturligvis alt uden pekuniært Vederlag. Paa Grund af det store Tilbud er Priserne forholdsvis lave. De almindelige landøkonomiske Forhold er derimod gunstigere end andet Steds i Tyskland. De nordslesvigske Landmænd har trods Tidernes Ugunst deres gode Udkomme. Deres Hovedindtægter faar de af Smørproduktion og Kvægavl, og da Afsætningsforholdene er fortrinlige, opnaar de gode Priser. Landmænd, som raader over nogen Kapital, gjør vi opmærksomme paa den nævnte Forening med den Bemærkning, at dens Lister netop nu for Tiden opviser overordentlig prisværdige og smukke Landejendomme i alle Størrelser fra 5—200 Hektar. Eksempelvis anføres:

Hektar	Netto-udbytte	Brandforsikring	Heste	Hornkvæg.	Salgspris.
7	63 <i>ℳ</i>	2,005 <i>ℳ</i>	1	5	4,000 <i>ℳ</i>
15	123 "	3,710 "	2	5	9,000 "
28	315 "	8,060 "	3	20	18,000 "
54	417 "	7,400 "	2	16	21,000 "
67	648 "	12,640 "	4	34	40,000 "
93	927 "	16,690 "	8	44	60,000 "
166	1815 "	26,000 "	9	55	95,000 "

Salgspriserne forstaar sig for Gaarden med Besætning, Beslag og Avl. Nærmere Oplysninger meddeler imod Indsendelse af et Frimærke til Nybyggerforeningens Formand, Amtsdommer Petersen, og dens Sekretær, Amtsforsander Kaptejn u. T. Thiermann, begge i Rødding i Nordslesvig."

Stilen er, som man ser, den samme som i Foreningens første Opraab. Ved saadanne ædrueligt og fornuftigt af-fattede Reklameartikler, der med smaa Variationer spredes over hele Nordtyskland og med korte Mellenrum optages i et stort Antal derværende Blade med landlige Læsere, holder Nybyggerforeningen store Kredses Opmærksomhed henvendt paa Sagen, og Virkningerne viser sig i en stærk Tilstrømning af Kjøbere fra alle Kanter. Mange af disse Nybyggeraspiranter kommer med falske Forestillinger og overdrevne Forventninger, andre møder op uden Penge-midler, og Gang efter Gang hører man om Kjøbere, der er udeblevne, da de skulde overtage de købte Ejendomme. Men der indfinder sig ogsaa stræbsomme Folk, mangen Gang med smaa Pengemidler, men til Gjengjæld ogsaa med faa Fornødenheder og med Vilje til at bane sig Vej. Og de sætter sig fast i Nordslesvig. Nybyggerforeningen tager dem under Armen. Den vejleder dem ved Kjøbet, den hjælper dem med den retslige Ordning af Overtagelsen, den skaffer dem gode Prioritetslaan og giver praktiske Vink angaaende Driften og Afsætningsforholdene. Den yder kort sagt Nybyggerne et godt Rygstød i de første vanskelige Aar og gjør, assisteret af andre tyske Foreninger, Opholdet paa den fremmede Egn taaleligt, indtil de har levet sig ind i de nye Forhold. Hele denne Virksomhed maa derfor, naar der tages Hensyn til de store Vanskeligheder, ethvert Foretagende af den Art har at kæmpe med, siges at have ført til betydelige praktiske Resultater, fordi man her bygger solid paa den faste Grund, der foreligger i de givne Forhold.

Banken i Skjærbæk er en almindelig Andelsbank, med en af smaa Andele sammensat ret ubetydelig Grund-

kapital. Den driver almindelige Bankforretninger og er baade hvad Personal- og Realkreditten angaar i mange Tilfælde gaaet betydeligt ud over de Laanegrænser, der er gængse, og som overholdes af andre nordslesvigske Pengeinstitutter. Bankens Virksomhed er meget spredt. Skal noget nævnes som dens Specialitet, maa det vel være, at starte nye Foretagender. I de faa Aar, den har bestaaet, har den affødt en Forening, som bygger Arbejderboliger, et Skibsrhederi, som har tilvejebragt en ny Forbindelse med Vesterhavsøen Rømø, et Selskab, som har kjøbt og vil drive et større Teglværk, et andet Selskab, som har opkjøbt Land og agter at anlægge et Bade-sted paa Rømø etc. etc. Endvidere staar Banken i løsere eller fastere Forbindelse med en Skole for Kunstvævning i Skjærbæk og adskillige andre Foretagender. Grundtanken i dens Virksomhed synes at være Tyskhedens Fremme i Nordslesvig. Som en Institution af særlig stor Betydning i denne Retning fremstilles den atter og atter i den tyske Presse og ligeledes af dens Grundlægger Pastor Jakobsen paa hans Agitationsrejser. Indenfor denne Ramme falder ogsaa dens Opkjøb og Udstykning af Landejendomme. Den driver, i Modsætning til Nybyggerforeningen, denne Virksomhed saaledes, at den kræver betydelige Penge-midler, der saa vidt man kan se, rejses ved Udstedelsen af Prioritets-Obligationer i Bankens Ejendomme. Obligationerne afsættes atter for en stor Del af Pastor Jakobsen paa hans Agitationsrejser i Tyskland, efter Anbefaling af Foreningen „Alldeutscher Verband“ og visse tyske Blade. I Foraaret har Pastor Jakobsen berejst det vestlige Tyskland, og det vides med Bestemthed, at han har søgt at afsætte Bankens Obligationer i flere Byer, saaledes f. E. i Elberfeld.

Arbejderbyggeföreningen i Skjærbæk udfolder sin Virksomhed ved Hjælp af Laan fra den tyske Alderdoms- og Invaliddeforsørgelseskasse for Hertugdømmerne. Den har hidtil bygget 13 Huse i Skjærbæk, der endnu, saa vidt man ved, ejes af Banken. Da Skjærbæk, der vel efter Vestbanens Anlæggelse er en vigtig Jærnbane-station, dog kun er en Landsby med begrænsede Udvidelsesmuligheder, vil denne Virksomhed snart standse af sig selv.

Af hvor stor Betydning Pastor Jakobsens og Skjærbæk Banks mangesidige Arbejde har været i national Henseende, lader sig endnu vanskeligt sige, da den ikke ligger afsluttet i nogen Retning. Dertil kommer, at Bankens hidtilværende Virkemaade efter kyndige, stedkjendte Mænds Mening vil give den store Vanskeligheder at kæmpe med i Fremtiden. Det er derfor klogest at afholde sig fra en bestemt Dom om dens Betydning i Øjeblikket. Men saa meget kan man dog sige med Sikkerhed, at den trods sin vidtdrevne, praleriske Reklame langt fra har haft den nationale og politiske Betydning som Nybyggerforeningen i Rødding.

V.

Da de første tyske Nybyggere nedsatte sig i Haderslev Vesteramt, blev der sagt i et af de paagjældende Sogne: „De Folk vil ikke blive jordede paa vor Kirkegaard.“

Erfaringen tyder ikke paa, at denne Spaadom vil gaa i Opfyldelse. I Frøs- og Kalslund Herreder er Indvandringen endnu for ny til, at Erfaringen kan betyde stort i og for sig. Men den kan i hvert Fald komme i Betragtning som stadfæstende Moment. Og der foreligger andet Steds i Nordslesvig Erfaringer for et længere Tidsrum.

Riis ved Aabenraa er det eneste Sogn i Nordslesvig,

der kan opvise en nævneværdig tysk Indvandring før 1890. Af Sognets 73 Gaarde blev allerede 13 opkjøbte af Syd-slesvigere, mest Angelboere, fra 1868—90. Flere af disse Nybyggere vil ikke blive jordede paa Riis Kirkegaard. Adskillige af de kjøbte Gaarde har nemlig skiftet Ejere gjentagne — en enkelt endog ikke færre end fire — Gange, siden de kom i tyske Hænder. Men desuagtet ejes de endnu alle af indvandrede Tyskere.

I Grunden er Forklaringen nærliggende. En Fremmed kjøber det for dyrt. Vil han atter sælge, har han derfor ogsaa Udsigt til at faa Ejendommen bedst betalt ved at hidlokke andre fremmede Kjøbere, som kun bygger paa den tidligere Salgspris, men ikke kjender Ejendommens virkelige Værdi efter Egnens Forhold. Gaardene bliver derfor i tyske Hænder, selv om de hyppigt skifter Ejere.

Dertil kommer oven i Kjøbet, at de fallerede eller forarmede tidligere Gaardejere bliver paa Pladsen. Ogsaa dette er let forstaaeligt. De er rejste ud med en lille Kapital og undser sig ved atter at rejse tilbage til deres Hjemegn med bare Hænder. I Stedet for nedsætter de sig efter at have afhændet Gaardene paa deres nye Hjemegn, hvor de søger at slaa sig igjennem som Kommissionsnærer, Agenter, Skrivere hos Embedsmænd eller ligefrem ved Daglejerarbejde.

Saadan vil det sikkert ogsaa gaa paa Røddingegnen. I hvert Fald peger alle foreliggende Erfaringer i den Retning. Af de Ejendomme, Tyskerne hidtil har opkjøbt i Haderslev Vesteramt, er ialt 7 solgte for anden Gang, alle til indvandrede Tyskere. Kun 1 Ejendom er af den nye tyske bortforpagtet til den tidligere danske Ejer. Vil det derfor end slaa til, at en Del af de

tyske Nybyggere ikke vil blive jordede i Nordslesvig, betyder dette efter alle Julemærker at dømme dog kun, at de vil give Plads for andre Landsmænd.

Gjennemgaaende synes Nybyggerne at have købt for store Ejendomme efter deres Formuesomstændigheder. Mange sidder med stor Gjæld. Næppe en Trediedel synes at sidde hvad man i Nordslesvig kalder ret godt ved det. For saa vidt de trænger til pekuniær Støtte, ydes den vistnok af Skjærbæk Bank. Ikke faa vil atter sælge. Mange er virksomme for at hidkalde Bekjendte fra deres Hjemegn. De synes at have lidt Indtægter af disse Ejendoms-kommissionsforretninger.

I Reglen er Nybyggerne ikke saa dygtige og vel oplyste som Egnens Folk, men de skildres som arbejdssomme og nøjsomme, og de fleste kan derfor alligevel nok slaa sig igjennem.

I Førstningen plejer de at være ivrige Politikere. Mange rejser Flagstænger efter Tilskyndelse af Egnens ledende Tyskere og hejser Flaget ved enhver given Lejlighed, deltager i Tyskernes mange Fester og slaar i det hele om sig med store Ord, om hvad de vil, og hvad de kan. Men deres kunstigt opstyltede politiske Interesser fordufter hurtigt. De vil gjerne knytte Forbindelse med Naboerne og hente Raad og Hjælp hos dem, og derfor nedstemmer de fleste Tonen, saa snart de har levet sig lidt ind i Forholdene. Deres Tyskhed indskrænker sig derefter nærmest til, at de taler deres Modersmaal og stemmer tysk ved Valgene. Kun Mængden gjør dem farlige i national Henseende.

VI.

Den tyske Forening forbereder nu et Forslag eller

Andragende om Statshjælp til den tyske Kolonisation. Tidspunktet synes ikke ilde valgt. Statsregeringen har gjort energisk Front imod de fremmede Nationaliteter. Hundrede-Millionfondet til Opkjøb af polske Ejendomme er nylig bleven fordoblet, og Regeringens sidste Reskript til Embedsmændene i de ikke tysktalende Grænselände viser, at den ikke er kræsen i Valget af Midler, naar det gjælder om at fremme Tyskhedens formentlige Interesser. Det er derfor ikke sært, at den tyske Forening vil søge at smede, mens Jærnet er varmt. Om den vil opnaa noget, er en anden Sag, det er vanskeligt at sige. Her skal noteres, at man aabenbart har søgt at vinde Overpræsident Köller for denne eller beslægtede Tanker forleden, da han var i Nordslesvig, og efter forskjellige Ytringer at dømme ikke uden Held. Hvad Skjæbne et Forslag, som det tilsigtede, vil faa i Landdagen, hvis det naar saa langt frem, er vanskeligt at sige, da den agrariske Side af Spørgsmaalet, som har været afgjørende for mange af dem, der stemte for Hundrede-Millionbevillingen, i Bondelandet Nordslesvig afviger fuldstændigt fra Forholdene i Junkerlandene Posen og Vestpreussen. Desuden staar Landdagen lige foran nye Valg, som kan give den en anden Sammensætning. Det er derfor klogest at opsætte al videre Omtale af det bebudede Forslag, til det foreligger for Offentligheden.

Hensigten med denne Afhandling har kun været at give paalidelig Besked om Tyskernes Opkjøb af nordslesvigske Landejendomme. Dette vil antagelig være naaet, da den er bygget over en omfattende Statistik, som er optaget ved Hjælp af over 60 paalidelige Mænd i Haderslev Vesteramt.